

SŁOWO WSTĘPNE

Jesienią 2023 r. minie 45 lat od chwili, gdy Ryszard Vorbrich podjął pracę nauczyciela akademickiego i badawczą na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W styczniu 2023 r. ukończył 71 lat. Z tych względów jest to najbardziej właściwy czas na uhonorowanie Profesora w formie tomu, w którym głos zabierają Jego współpracownicy i uczniowie, koledzy i przyjaciele z lat studenckich, osoby towarzyszące Mu w wieloletniej pracy badawczej w Afryce oraz poznańskim ośrodku naukowym.

Tekst otwierający tom, autorstwa zespołu redagującego księgę jubileuszową, ma formę chronologicznej prezentacji wszystkich form aktywności zawodowej Profesora: badawczej, dydaktycznej, popularyzatorskiej i organizacyjnej od czasów studenckich do chwili obecnej. Dopelnieniem tych informacji są: kompletna bibliografia tekstów Jubilata, wykaz Jego prac redakcyjnych i edytorskich, a także materiałów bibliograficznych i biograficznych z nim związanych.

Tom został podzielony na dwie części. W pierwszej z nich, zatytułowanej „Pamiętanie – pochwała wspomnień”, przedstawiamy teksty przygotowane przez osoby, które znają Jubilata od początku Jego drogi, najpierw studenckiej, a potem już zawodowej. Wielokrotnie z nim pracowali – jako studenci, a później i współpracownicy towarzyszący mu podczas licznych wyjazdów terenowych do Afryki. W krótkim tekście *Znane i nieznanne fakty z życiorysu Jubilata* poznajemy Profesora Ryszarda Vorbricha od strony prywatnej – rodzinnej. Możemy prześledzić losy Jego rodziców, którzy w czasach powojennych próbowali budować swoje życie we Wrocławiu, ale po kilku spędzonych tam latach powrócili do rodzinnego miasta. To także kilka wspomnień żony Jubilata – Marii, dzielącej się refleksjami dotyczącymi organizacji życia rodzinnego podczas długotrwałych nieobecności spowodowanych wyjazdami badawczymi. Rodzinne wspomnienia opracowała Anna Weronika Brzezińska, współpracując (w tajemnicy przed Jubilatelem) z Jego

żoną Marią i córką Kingą. Teresa Okoniewska, koleżanka z czasów studenckich, w tekście zatytułowanym *Tacy byliśmy...* zebrała wspomnienia z okresu studiów, przygotowane wspólnie z koleżankami i kolegami. To refleksje dotyczące pierwszych wyjazdów na praktyki studenckie, ówczesnych warunków studiowania, a przede wszystkim budowania i pielęgnowania więzi przyjacielskiej, która trwa do dzisiaj. Profesor Zbigniew Jasiewicz, ongiś opiekun naukowy i promotor prac magisterskiej i doktorskiej Ryszarda Vorbricha, przedstawia Jego osobę w kontekście *genius loci*, jakim był gmach Collegium Novum UAM, w którym Jubilat studiował i pracował przez 16 lat. Opis ten obejmuje także charakterystykę problematyki pozaeuropejskiej w ówczesnych programach studiów oraz działania podejmowane przez studentów i pracowników w związku z wyjazdami badawczymi do Azji i Afryki. Michał Buchowski wspomina Jubilata jako najpierw starszego kolegę ze studiów, a później kolegę z pracy i współpracownika. Opisuje także kształtowanie się zainteresowań naukowych i badawczych Profesora Vorbricha – od różnych aspektów kultury materialnej badanych społeczności po badanie przejawów życia społecznego, zagadnień związanych z antropologią ekonomiczną oraz kwestii etniczności. Wojciech Dohnal, który będąc jeszcze studentem, został zaproszony do udziału w ekspedycji „Sahel 87” przez jej kierownika naukowego, doktora Vorbricha, barwnie opisuje organizację i przebieg tej wyprawy sprzed 36 lat, wzbogacając swą opowieść zapiskami terenowymi i archiwalnym materiałem ikonograficznym. Tę część tomu zamyka tekst autorstwa Piotra Malińskiego i Katarzyny Meissner, którzy opisują afrykańskie wyjazdy badawcze studentów i doktorantów etnologii UAM w latach 1996–2017. Tekst ukazuje jednocześnie kulisy i rezultaty prac terenowych kilku „młodych pokoleń” poznańskich afrykanistów, a także prezentuje wielowymiarowy wkład Jubilata w organizację wypraw studencko-doktoranckich oraz wychowanie początkujących eksploratorów Afryki.

W części drugiej, zatytułowanej „Antropologia w kilkunastu odsłonach”, znalazło się dziesięć tekstów w większości poświęconych różnym aspektom życia społecznego i kultury mieszkańców Afryki. Otwiera ją wypowiedź Macieja Ząbka, która ma postać krytycznej dyskusji nad wybranymi zagadnieniami związanymi z afrykańskimi łowcami-zbieraczami z Kotliny Kalahari, które poruszał wybitny afrykanista Alan Barnard, takimi jak: poprawność polityczna w postrzeganiu Buszmenów przez ludzi Zachodu, teoria ewolucji, przejście neolityczne oraz natura człowieka. Z kolei Aleksander Posern-Zieliński kieruje swą uwagę na dwóch znamienitych antropologów: Bronisława Malinowskiego i jego ucznia Józefa Obrębskiego w kontekście ich zainteresowań obszarem Karaibów. W hybrydalnej i postniewolniczej specyfice tego regionu dostrzega

analogie z kontynentem afrykańskim. Tym samym ukazuje obszar wspólny dla badaczy kultur „czarnego lądu” i latynoamerykańskich, który wynika przede wszystkim z kolonialnej i niewolniczej historii obu tych kontynentów oddzielonych Atlantykiem. Bardzo bliską zainteresowaniom Jubilata problematyką zajął się Jacek Jan Pawlik w tekście poświęconym złożonemu i trudnemu procesowi budowania ponadplemiennej wspólnoty w autorytarnym państwie afrykańskim – *Tożsamość narodowa w siódlach dyktatury i trybalizmu na przykładzie Togo*. Kolejni autorzy, Lucjan Buchalik i Mammoudou Ganamé, opisują tradycyjny pochówek władcy w wodzostwie Pela, należącym do wodzostwa Kurumbów na terenie Burkiny Faso. We współczesnych ceremoniach pogrzebowych zachowało się wiele archaicznych elementów. Pogrzeb wodza przygotowywany jest z dużym rozmachem, a część ceremonii stanowią roczna „mumifikacja” zwłok, pochówek przez autochtonów w najstarszej wiosce oraz czasowe zaliczenie wodza do żywych zmarłych (obowiązuje wtedy zakaz mówienia o jego śmierci). Jarosław Różański opisuje znaczenie czerwonego sorgo i prosa perłowego oraz wskazuje na funkcje pełnione przez nie w kulturze ludów północnego Kamerunu. Proso jest wszechobecne w miejscowych kulturach, także w obrzędach religijnych. Odgrywa dużą rolę w obrzędach oczyszczających, terapeutycznych i rozbudowanych obrzędach przejścia. Odniesienie do jego roli wśród miejscowej społeczności było także wykorzystywane przez katolickich misjonarzy z północnego Kamerunu. Anna Nadolska-Styczyńska i Ewa Prądkyńska analizują trzy maski słonia (*mbap mgteng*) wykonane z tkaniny i ozdobione drobnymi paciorkami, które łączą w sobie cechy antro- i zoomorficzne. Stanowią one część tradycji zachodniokameruńskiego ludu Bamileke. Maski przedstawiające słonia są tworzone i używane przez członków dwóch tajnych stowarzyszeń: Kuosi – skupiającego wojowników i Kemdje – kontrolującego przestrzeganie tradycji i społeczny ład. Opisywane przez autorki tekstu maski omawiane są pod kątem możliwości ich wykorzystania w merytorycznych działaniach muzeów. Magdalenę Szupejko do napisania tekstu zainspirowały powieści: Abdulrazaka Gurnaha *Powróceni* i Mohameda Mbougara Sarra *Najskrytsza pamięć ludzi*, której główne wątki związane są z okresem I wojny światowej w Afryce Wschodniej i Zachodniej. Autorka zastanawia się nad zróżnicowaniem form pamięci dotyczącej *askari* (jak są określani strzelcy senegalscy), wskazując na to, że historia z różnych przyczyn jest przedmiotem i narzędziem manipulacji. Renata Diaz-Szmidt dzieli się refleksjami na temat złożonych kwestii tożsamości postkolonialnych i transkolonialnych pisarzy mozambijskich (Mia Couto) i angolskich (José Eduardo Agualusa), wydobywa z ich twórczości pytania o konieczność wyjścia poza orientalnej proveniencji schematy myślowe, a także rolę literatury i pisarzy w Afryce i we

współczesnym świecie. Tekst Macieja Kurcza ma z kolei formę sprawozdania z badań etnograficznych w nubijskich wioskach Miseeda, Ogdzinoon, Gumaara i Bardzia. Autora interesuje, jakie znaczenia miejscowa ludność nadaje zabytkom archeologicznym, a także jak kształtuje się wokół nich pamięć kulturowa i praktyki dyskursywne, które wzmacniają lokalne wierzenia, mity czy zwyczaje. Tekstem zamykającym tę część tomu jubileuszowego jest artykuł Agaty Stanis, który nawiązuje do zainteresowań Jubilata antropologią audiowizualną. Autorka skupia się na fenomenie science fiction, który jest doskonałym polem do badań i budowania refleksji antropologicznej, odwołując się w swoich rozważaniach do południowoafrykańskiego filmu *District 9*.

W dalszej części książki zamieszczono wykazy doktorów, magistrów oraz licencjatów wypromowanych przez Profesora Vorbricha. Zgodnie z obyczajem akademickim w księdze jubileuszowej nie mogło także zabraknąć Tabula Gratulatoria. Zaproszenie do jej współtworzenia przyjęło grono osób – współpracowników, znajomych z okresu studiów i wielu byłych studentów. Przekazali oni Jubilatowi wiele ciepłych słów podziękowań, wdzięczności i zapewnień życzliwej pamięci o wspólnej pracy.

Szanowny Panie Profesorze, Drogi Ryszardzie,
Ad multos annos!

Anna Weronika Brzezińska, Adam Pomieciński, Jacek Schmidt